

LERUM
mer än du tror

Handlingsplan för giftfria förskolor

2015-2018
Sektor lärande

KS 15.278

Innehåll

Inledning	1
Varför ska vi arbeta för giftfria förskolor?	2
Vad menar vi med gifter?	4
Vem ska utföra åtgärderna?	5
När och hur ska åtgärderna utföras?	5
Hur följer vi upp arbetet med giftfria förskolor?	6
Åtgärder för att minska gifterna på förskolorna	7
1. Rensa bort och byt ut.....	7
1.1 Rensa bort gammal elektronik.....	7
1.2 Rensa bland leksaker.....	7
1.3 Rensa bland icke-leksaker.....	8
1.4 Se över möbler och inredning.....	9
2. Upphandling och inköp.....	10
2.1 Miljömärkningar i inköpsystemet.....	10
2.2 Kontakta leverantören för information om innehåll.....	11
2.3 Miljökrav i upphandlingar.....	11
3. Mat och tillagning.....	12
3.1 Mer ekologisk mat.....	12
3.2 Undvik konserver.....	12
3.3 Se över redskap som används till matlagning.....	12
3.4 Se över tallrikar och dricksglas.....	13
3.5 Se över tillbringare och serveringskärl.....	13
3.6 Se över förvaring.....	13
3.7 Se över handskar.....	13
3.8 Spola i vattenkranen.....	14
4. Hygien och städning.....	14
4.1 Tvätta händerna.....	14
4.2 Blöjbyten.....	14
4.3 Tvätta och vädra textilier.....	14
4.4 Rutiner städ.....	15
4.5 Använd miljömärkta och parfymfria produkter.....	15
5. Byggnader och utemiljö.....	15
5.1 Nybyggda förskolor samt ombyggnad och underhåll.....	15
5.2 Utemiljön.....	15
6. Utbildning och kompetensutveckling.....	16
6.1 Öka kunskapen om kemikalier och miljö.....	16
BILAGA 1- Ämnen och kemikalier att undvika.....	17
BILAGA 2- Checklista för förskolorna.....	20

Inledning

Denna handlingsplan syftar till att minska gifterna som barn utsätts för på förskolorna.

Barn och ungdomar är mer känsliga för kemikalier och miljögifter än vuxna. Det beror bland annat på att barns kroppar inte är färdigutvecklade. De utforskar dessutom sin omgivning genom att smaka och suga på saker och har en tunn och ömtålig hud. Att minska mängden farliga kemikalier är viktigt utifrån risken för den så kallade cocktaileffekten, som innebär att även om varje enskilt ämne inte överstiger tillåtna gränsvärden så kan de tillsammans få en mycket större effekt.

Många barn vistas en stor del av sina tidiga levnadsår i förskolan. Att minska exponeringen för kemikalier i förskolan är därför en viktig åtgärd som behöver prioriteras.

Arbetet med giftfria förskolor är långsiktigt. En del åtgärder är enkla att utföra och innebär ingen större kostnad, det handlar mer om att förändra rutiner, öka medvetenheten och göra mer genomtänkta inköp framöver. Andra åtgärder är av större art och kan innebära en del kostnader.

I handlingsplanen finns en lista över de åtgärder som ska göras för att minska gifterna på förskolorna senast 2018, då handlingsplanen ska utvärderas och revideras. Hur arbetet fortskrider på förskolorna kommer att följas upp årligen inom ramen för miljödiplomeringen och med hjälp av den checklista som finns i handlingsplanen.

Varför ska vi arbeta för giftfria förskolor?

1. Barn är extra känsliga för exponering av gifter

Barn är, eftersom de är små samt växer och utvecklas, extra känsliga för exponering av farliga kemikalier som exempelvis hormonstörande ämnen. Barn äter och andas mer än en vuxen i förhållande till sin kroppsvikt. Barn utsätts därför för skadliga ämnen i högre koncentrationer än vuxna och är mer känsliga eftersom de inte är färdigutvecklade. De upptäcker dessutom världen genom att smaka på saker vilket gör att de lättare får i sig kemikalier från leksaker och damm när de biter, suger eller slickar på dem eller på sina händer. Kemiska ämnen som i låga halter inte är skadliga var för sig kan, när de samverkar med andra ämnen, ge negativa effekter. Denna samverkan kallas för cocktaileffekten och är en anledning till att mängden kemikalier i vardagen bör minska.

2. Nationella rekommendationer

Handlingsplanen utgår från det nationella miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö*. Frågan är mycket aktuell och både Kemikalieinspektionen och Miljöstyrningsrådet (som nu är en del av Konkurrensverket) arbetar med frågorna nationellt.

Under 2013 startade Naturskyddsföreningen projektet *Giftfri förskola* som har uppmärksammats mycket i media. Naturskyddsföreningen rekommenderar samtliga kommuner att anta ett handlingsprogram för en giftfri vardag, där kartläggning och avgiftning av förskolor ges högsta prioritet.

Naturskyddsföreningen har inventerat 129 förskoleavdelningar runt om i landet. Syftet var att få en bild av material och produkter som används i förskolan idag som kan innehålla skadliga kemikalier. Områden som inventerades var leksaker, leksaker som inte är tillverkade att vara leksaker, mat och tillagning, möbler, hygien och städning, utelek, miljöcertifiering och inköp samt byggnation.

Resultatet av inventeringen presenteras i rapporten ”Giftfria barn leka bäst” och visar att barn på förskolan utsätts för många material och produkter som kan innehålla skadliga kemikalier.

3. Lerums vision 2025

Arbetet med att minska gifter i förskolan ligger väl i linje med Lerums kommuns vision som är ”att bli Sveriges ledande miljökommun år 2025 eller tidigare”. Vision 2025 innebär att Lerum som Sveriges ledande miljökommun ska präglas av hållbarhet, kreativitet och inflytande.

4. Lerums framtidsbild 2018

Handlingsplanen är en del i arbetet med kommunfullmäktiges framtidsbilder 2018. Framtidsbilderna antogs av fullmäktige för att gälla under mandatperioden 2014-2018 och säger bland annat att ”År 2018 har vi en giftfri miljö i våra verksamheter, till gagn för nuvarande och kommande generationer.

5. Lerums kommuns miljödiplom

Sedan mars 2013 är hela Lerums kommunförvaltning miljödiplomerad. Miljödiplomet är endast en av många byggstenar i kommunens Vision 2025 – Sveriges ledande miljökommun, men är ett tydligt kvitto på att kommunens miljöarbete lever upp till särskilda krav och visar på ständig förbättring. Miljödiplomet fångar in såväl konkreta och kortsiktiga miljöaspekter som mer abstrakta och långsiktiga. Ett av de prioriterade områdena i miljödiplomeringsprocessen är hur kommunens verksamheter hanterar kemikalier, farligt avfall och produkter med miljö- och hälsovådligt innehåll. Varje år genomgår kommunen en omdiplomeringsprocess där externa miljörevisorer granskar våra rutiner och faktiska arbete i dessa avseenden, bland annat på förskolorna.

För att klara miljödiplomeringskraven ska samtliga förskolor kunna visa på aktivt arbete och handlingsplaner på miljöområdet, däribland att vi hanterar kemikalier och miljöfarligt avfall på rätt sätt. Bland annat måste kompletta kemikalieförteckningar finnas som uppdateras regelbundet. Vi behöver också kunna visa hur vi agerar miljöförebyggande i inköpsfasen för att undvika onödiga kemikalier och gifter i produkter.

Vad menar vi med gifter?

Med gifter avses de ämnen som klassificeras som utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen av Kemikalieinspektionen. Utfasningsämnena är i de allra flesta fall ämnen med särskilt allvarliga egenskaper som till exempel cancerframkallande, mutagena och hormonstörande. De prioriterade riskminskningsämnena anses inte lika farliga som utfasningsämnena men har farliga egenskaper som till exempel giftiga, allergiframkallande eller miljöfarliga för vattenmiljö.

När det gäller hormonstörande ämnen finns det ännu inte några gemensamma EU-kriterier. Det innebär att det är mycket få ämnen som klassificeras som hormonstörande i dagsläget, trots att starka misstankar finns om att antalet är mycket större i verkligheten. Eftersom växande barn är särskilt sårbara för hormonstörande ämnen måste försiktighetsprincipen tillämpas för att minska deras exponering så mycket som möjligt. I väntan på att gemensamma EU-kriterier tas fram för hormonstörande ämnen ska ämnen på SIN-listan¹ betraktas som utfasningsämnen i arbetet för en giftfri förskola i Lerum. SIN-listan är en hjälp för alla som gör inköp.

Kemiska, hygieniska och kosmetiska produkter

Hygieniska och kosmetiska produkter används nära kroppen och har därför hög prioritet i arbetet med att minska barn exponering för gifter. Utfasningsämnen inklusive hormonstörande ämnen på SIN-listan samt prioriterade riskminskningsämnen ska fasas ut. Produkter såsom hudprodukter, tvål, hygienprodukter och våtservetter kan innehålla allergiframkallande ämnen, exempelvis parfymer och konserveringsmedel, som bör undvikas.

Prioriterade varor

För de flesta varor finns inget krav på redovisning om ingående kemiska ämnen från leverantören. Däremot har leverantören krav att lämna information om det ingår SVHC-ämnen² med mer än 0,1 viktsprocent. Av den anledningen är SVHC-ämnen prioriterade att fasas ut när det gäller varor. I andra hand ska övriga utfasningsämnen fasas ut.

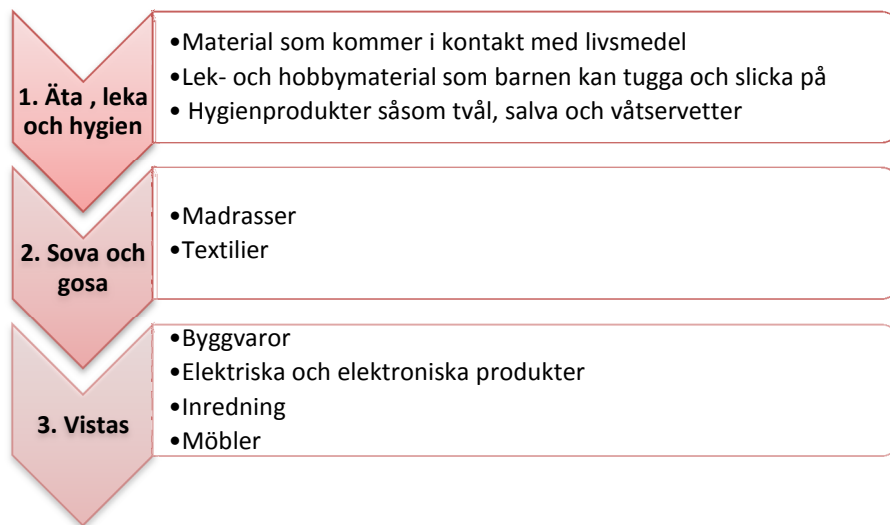
De varor som ska fasas ut är prioriterade efter hur nära barnen de kommer. Lek- och hobbymaterial samt material som kommer i kontakt med livsmedel är sådana

¹ SIN-listan är en förteckning med särskilt farliga ämnen som ChemSec (Internationella Kemikaliesekretariatet) tagit fram. De ämnen som finns med på listan bör ersättas snarast. Ämnena är utvalda utifrån kriterierna för särskilt farliga ämnen (SVHC) i den europeiska lagstiftningen REACH.

² SVHC-ämnen är ämnen som är särskilt farliga. De kan exempelvis vara cancerframkallande, hormonstörande eller svärnedbrytbara giftiga ämnen som finns kvar i miljön under en mycket lång period.

material som barn får i sig genom att tugga, slicka och äta. Madrasser är nära barnen under lång tid. Textilier bildar damm där farliga ämnen kan samlas.

De varor som ska prioriteras är listade i fallande ordning utifrån hur nära kroppen de är:

Vem ska utföra åtgärderna?

Arbetet med giftfria förskolor är kommunövergripande eftersom olika funktioner behöver samarbeta.

Åtgärderna i denna plan gäller för alla förskolor som kommunen driver. De fristående förskolorna får ta del av handlingsplanen med förhoppning att alla förskolor ska få en bättre förskolemiljö.

När och hur ska åtgärderna utföras?

Arbetet med att skapa giftfria förskolor är långsiktigt. I handlingsplanen finns både kortsiktiga och långsiktiga åtgärder.

Datum
2015-03-09

KS 15.278

Kortsiktiga åtgärder kan handla om att rensa bort saker, börja köpa in bättre varor eller skapa/förändra rutiner.

Långsiktiga åtgärder kan handla om åtgärder som är förenade med större kostnader såsom att byta ut inredning eller göra ombyggnationer.

På kort sikt bör befintliga farliga varor med potentiellt skadliga kemikalier (exempelvis vissa leksaker och madrasser) rensas ut från förskolorna. Det är inte möjligt att direkt göra sig av med alla saker på en förskola som skulle kunna innehålla skadliga ämnen och istället ersätta med nya produkter, eftersom det skulle innebära stora kostnader. Det är därför viktigt att göra smarta val och prioritera rätt. Det som är minst bra kan rensas bort direkt men det viktigaste är att nya produkter som köps in är bra. När det köps nytt ska det köpas rätt. Verksamheten kan komma att ställas inför olika dilemman då en avvägning måste göras.

När nya förskolor byggs är det viktigt att det blir rätt från början genom att de byggs i rätt material, inreds på bästa sätt och så vidare.

Steg för steg behöver flöden av nya varor (både varor och mat) styras om till produkter utan farliga kemikalier. På längre sikt kan förskolor behöva byggas om och inredning behöva bytas ut.

Åtgärderna i denna handlingsplan ska göras snarast möjligt men är tidssatta till 2018, i enlighet med kommunens miljömål. Handlingsplanen ska därefter utvärderas och revideras.

Hur följer vi upp arbetet med giftfria förskolor?

I detta dokument finns en checklista som kommer följas upp årligen av Lärande Centralt. Under varje åtgärd i Handlingsplanen står ansvarig som ska se till att checklistan fylls i inom sina områden.

Uppföljningen sker årligen i samband med miljörevisionen, inom ramen för miljödiplomeringen.

Åtgärder för att minska gifterna på förskolorna

Nedan står de åtgärder som ska göras. De är indelade i sex områden: 1. Rensa bort och byt ut, 2. Upphandling och inköp, 3. Mat och tillagning, 4. Hygien och städning, 5. Byggnader och utemiljö, samt 6. Utbildning och kompetensutveckling.

1. Rensa bort och byt ut

Detta område handlar om att ta se över vad som finns på förskolan och fasa ut produkter som idag finns på förskolan men som barn inte bör ha i sin omgivning. Vissa saker kan tas bort direkt medan andra behöver fasas ut på sikt. Arbetet ska tydligt dokumenteras. Checklista för åtgärderna finns som bilaga i denna handlingsplan.

Ansvarig:

Förskolechef är ansvarig för samtliga punkter nedan men ansvaret kan delegeras till andra.

Tidsplan:

Samtliga åtgärder ska vidtas för att farliga ämnen/produkter fasas ut snarast möjligt men senast 2018.

1.1 Rensa bort gammal elektronik

Gammal elektronik är inte tillverkad för att användas som leksaker och har därför inte lika hårda miljökrav som äkta leksaker har. Det kan röra sig om exempelvis avlagda mobiltelefoner, telefoner eller tangentbord. Elektronik kan innehålla bromerade flamskyddsmedel, perfluorerade ämnen, bly och ftalater, vilka är kända miljögifter. Låt inte barnen leka med elektroniken.

Rensa bort gammal elektronik och lämna dessa föremål till återvinningscentral. Ta inte emot gammal elektronik från föräldrar med flera.

1.2 Rensa bland leksaker

Rensa ut gamla mjuka plastleksaker

Kraven på vilka kemikalier leksaker får innehålla har skärpts under åren vilket gör nya leksaker bättre än gamla ur ett kemikalieperspektiv. Mjuk plast, exempelvis gummiankor, plastbollar, dockor och liknande släpper oftare ifrån sig farliga ämnen än hård plast som lego.

Rensa ut plastleksaker tillverkade utanför EU

Leksaker som tillverkas i länder utanför EU omfattas inte av samma hårda kemikalielagstiftning som finns i EU och efterlevnaden av lagstiftningen fungerar dåligt. Mjuka plastleksaker av polyvinylklorid (PVC) eller annan plast som är äldre än 2007 innehåller sannolikt ftalater som är förbjudna inom EU idag. Eftersom kemikaliekraven på leksaker har skärpts under åren är nya plastleksaker bättre än gamla.

Rensa ut plastleksaker som luktar, känns klubbiga eller hala

Undvik plastleksaker som luktar plast eller parfym. De avger troligtvis allergiframkallande ämnen. Undvik även plastleksaker som känns klubbiga eller hala. Det klubbiga kan vara ftalater som läcker ut.

1.3 Rensa bland icke-leksaker

Rensa bland skapande- och pysselmaterial

Välj material från naturen eller exempelvis kartonger för pyssel. Dessa material är bättre än gamla elkablar, metall, glödlampor eller byggmaterial.

Undvik modellera som baseras på polymer (plast), exempelvis Cernitlera eller Fimolera. De kan innehålla mjukgörande ftalater eftersom plasten de baseras på kan vara PVC. Välj hellre modellera som är baserad på vax eller gör egen trolldag. På Naturskyddsföreningens hemsida, i rapporten *Operation giftfri förskola- tips till förskolor och föräldrar*, finns recept på giftfri trolldag, play doh och slime.

Länk till rapporten:

http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/rapporter/Rapport_Giftfri_forskola_foraldrar_forskolor.pdf

Rensa bland utklädningskläder, teatersmink, smycken och väskor

Ta bort utklädningskläder, bälten, smycken och väskor som innehåller metalldelar eller är gjorda av konstskinn. I detaljer gjorda av metall kan nickel och kobolt som kan ge kontaktallergi finnas. Även bly som kan påverka nervsystemet och kadmium som kan ge cancer och benskörhet kan förekomma. Konstskinn kan innehålla bly eller PVC. Tvätta utklädningskläder innan användning. Rensa bland teatersmink då barn inte bör använda för mycket teatersmink. Detta eftersom det

finns risk för allergier mot konserveringsämnen, doftämnen och färgämnen. Produkter som används ska vara anpassade för barn.

Rensa bland förkläden

Förkläden av plast innehåller ofta PVC vilket kan avsöndra ftalater. Byt förkläden i plast mot förkläden i polyamid eller exempelvis skjortor och t-shirts.

Rensa bland uteleksaker

Låt inte barnen använda material i uteleken som inte är tillverkat som leksaker, exempelvis byggmaterial, avloppsrör eller presenningar.

1.4 Se över möbler och inredning

Byt ut gamla madrasser

Madrasser är gjorda av skumgummi och äldre madrasser innehåller sannolikt flamskyddsmedel som är förbjudna idag. Skumgummit i äldre madrasser kan också innehålla bly. Om madrassen är äldre kan överdragen, som ofta är gjorda i PVC-plast, innehålla ftalater som är förbjudna idag. Nya madrasser är därför bättre än äldre, men de kan också innehålla PVC-plast.

Om du ska köpa in nya madrasser behöver du undersöka om det finns alternativ som är ftalatfritt eller PVC-fritt.

Rensa bort gamla lekkuddar av skumgummi

Kuddar av skumgummi innehåller ofta bromerade flamskyddsmedel. Äldre lekkuddar innehåller ofta högre halter flamskyddsmedel och av farligare sorter än vad som används idag. Eftersom några sorter bromerade flamskyddsmedel idag är förbjudna, är nyare kuddar bättre än gamla. Fasa ut kuddar från 90-talet eller äldre.

Byt ut soffor och bord

Möbler är ofta en stor investering som ska hålla länge. Det är därför viktigt att köpa bra möbler när nya ska köpas in. Mindre bra möbler ska fasa ut på sikt.

Byt ut soffor från 70- och 80-talet eftersom de sannolikt innehåller bromerade flamskyddsmedel. Äldre soffor med skumgummi kan innehålla andra ämnen som

inte är hälsosamma såsom bly. Nya möbler är bättre än gamla eftersom vissa sorter bromerade flamskyddsmedel har förbjudits.

Om ni ska köpa in nya bord som är ljuddämpande ska ni ställa krav på leverantören att ytan inte ska vara gjord av PVC. Det finns leverantörer som använder linoleum istället, vilket är ett bättre alternativ.

I *Gröna Listan* (se länk nedan) finns det produkter som uppfyller miljömärkeskraven i avtal för inredning och möbler. Under kategorin förskola finns det bara en produkt, ett tips är därför att titta på de andra kategorierna eftersom det är möjligt att leverantören för möbler till förskola har samma produkter.

Länk till *Gröna Lista*:

<http://epi.vgregion.se/sv/gronalistan/Soksida/>

Se över förvaringen

Det mesta av förvaringen som idag sker i kärl av plast kan ersättas till kärl av trä, korgar eller kartong vilket är bättre material för barnen.

2. Upphandling och inköp

För att skapa en förskola fri från gifter är det viktigt att aktivt arbeta för att minska mängden produkter som innehåller farliga ämnen genom att köpa in bra produkter och fasa ut det som är mindre bra. Detta avsnitt handlar om vad du ska tänka på när du köper in saker till förskolan.

2.1 Miljömärkningar i inköpssystemet

I inköpssystemet är vissa produkter miljömärkta. Om de produkter ni letar efter inte har miljömärkning kan ni titta i leverantörens katalog för att se mer information om produkten. Saknas det information om miljömärkning kan ni kontakta leverantören för att fråga om de har produkter som är miljömärkta. I leverantörens katalog står det ofta vilken typ av plast deras leksaker innehåller. Är ni osäkra på plaster eller andra material kan ni fråga leverantören eller avstå inköp.

Ansvarig: Upphandlingsfunktionen

Tidsplan: Löpande

2.2 Kontakta leverantören för information om innehåll

Det är upp till dig som gör inköp på förskolan att välja de bästa produkterna ur miljö- och hälsosynpunkt. För att undvika förbjudna kemikalier ska du välja produkter som är tillverkade inom EU.

Det är bra att minska mängden plastleksaker och plastföremål för då minskar också risken för farliga ämnen i produkten. En fråga som du kan ställa dig är ”Behöver leksaken eller produkten verkligen vara av plast?” Generellt är leksaker av hård plast bättre än de av mjuk plast eftersom de innehåller färre mjukgörande ämnen.

Är du osäker på en vara kan du kontakta leverantören för att fråga om innehållet av farliga ämnen. Enligt informationsplikten i artikel 33 i Reach krävs det att leverantören lämnar information om innehållet av SVHC-ämnen när halten av ämnet överstiger 0,1 viktprocent i varan.

Ansvarig: Inköpsansvarig

Tidsplan: Löpande

2.3 Miljökrav i upphandlingar

I de upphandlingar som idag gäller för lekmaterial och lekplatsutrustning finns ställda miljökrav.

För lekmaterial ställs krav på att leverantören ska ha ett miljöledningssystem. Det ska finnas miljöanpassade alternativ för en rad produkter som kan komma att ingå i ramavtalsleverantörens sortiment. Sådana produkter ska exponeras på ett tydligt sätt för beställarna. Leverantören ska kunna ge relevant miljöinformation och upplysa om eventuell miljöanpassning av produkterna ur sortimentet.

För lekplatsutrustning ställs krav på att leverantören antingen arbetar efter ett kvalitetssystem för miljöarbete eller har ett eget miljöledningssystem. Leverantören ska kunna ge relevant miljöinformation om och upplysa om eventuell miljöanpassning av produkterna ur sortimentet. Informationen kan omfatta ingående ämnen i produkterna och om produkterna uppfyller kraven för någon miljö- eller kvalitetsmärkning. Är ni osäkra när ni ska köpa in produkter kan ni vända er till leverantören.

Ansvarig: Upphandlingsfunktionen

Tidsplan: Löpande

3. Mat och tillagning

Det finns många produkter och varor som riskerar att släppa främmande eller farliga kemikalier till mat och dryck. Eftersom det vi äter tas upp direkt i kroppen är det viktigt att försöka begränsa intaget av skadliga ämnen genom maten.

3.1 Mer ekologisk mat

Ekologisk mat innehåller mindre rester av bekämpningsmedel och kemikalier och är därför bättre för barn. Måltidsservice har som politiskt mål 2015 att 32 % av maten som serveras ska vara ekologisk.

Ansvarig: Måltidsservice

Tidsplan: Löpande

3.2 Undvik konserver

Plastbelägningen på insidan av konserverburkar och tuber av metall är ofta av epoxiplast som är tillverkad med det hormonstörande ämnet bisfenol A. Byt ut livsmedel i konserver mot livsmedel i alternativa förpackningar såsom kartongförpackningar.

Ansvarig: Måltidsservice, Inköpsansvarig och Förskolechef

Tidsplan: Löpande

3.3 Se över redskap som används till matlagning

Rensa ut plastredskap för att undvika att tillsatser från plastredskap går över i maten. Plaster läcker hormonstörande ämnen, särskilt i kontakt med värme. Rensa ut svarta köksredskap då de läcker flest kemikalier. Köp inte in plaststekspadar, stekpannor i teflon eller slevar/skopor i plast. Sträva istället efter redskap i rostfritt stål eller trä.

Vattenkokare i plast ska bytas ut mot vattenkokare i rostfritt/stål.

Använd inte plastkäril när mat värms i mikrovågsugn. Vid värme överförs gifterna i plasten till maten. Värm istället mat på en porslinstallrik.

Använd inte plastkantiner för värmehållning av mat.

Ha inte varm dryck i plastkannor.

Datum
2015-03-09

KS 15.278

Ansvarig: Måltidsservice och förskolechef

Tidsplan: Löpande

3.4 Se över tallrikar och dricksglas

Byt ut plasttallrikar och plastglas till Bisfenol A-fria tallrikar och glas.

Ansvarig: Måltidsservice och förskolechef

Tidsplan: Löpande

3.5 Se över tillbringare och serveringskärl

Fasa ut tillbringare i plast till Bisfenol A-fria tillbringare.

Ansvarig: Måltidsservice och förskolechef

Tidsplan: Löpande

3.6 Se över förvaring

Kontrollera att ni använder rätt plastkärl för förvaring. Plastkärlen ska vara märkta med symbolen gaffel och glas.

Ansvarig: Förskolechef och Måltidsservice

Tidsplan: Löpande

3.7 Se över handskar

Engångshandskar som används vid mathantering ska vara av nitril och märkta med glas och gaffelsymbol. Vinylhandskar innehåller ofta ftalater som överförs till maten vid kontakt.

Som diskhandskar kan gummi- eller neoprenhandskar vara ett alternativ till nitrilhandskar.

Ansvarig: Förskolechef och måltidsservice

Tidsplan: Löpande

3.8 Spola i vattenkranen

Spola i kranen tills vattnet är riktigt kallt. Kallt vatten ska användas till matlagning. Kranen och vattenledningarna kan bland annat innehålla bly och koppar som kan läcka ut i vattnet. Bakterier kan växa till i vattnet som står stilla i vattenledningar.

Ansvarig: Förskolepersonal

Tidsplan: Löpande

4. Hygien och städning

Generellt gäller att barn får i sig kemiska ämnen via huden, inandning eller om de har materialet direkt i munnen. En viktig källa till exponering av farliga ämnen är vanligt inomhusdamm. Ämnena samlas i damm som barnen andas in eller sväljer. Eftersom barn rör sig nära golvet är det viktigt med en god städning och hygien för att minska små barns exponering för farliga kemikalier och gifter.

4.1 Tvätta händerna

Det är viktigt att barnen tvättar händerna ofta. Eftersom barnen gillar att stoppa händerna i munnen är handtvätt ett effektivt sätt att minska till exempel flamskyddsmedel i kroppen. Att tvätta händerna är också ett sätt att få bort damm som fastnar på barns händer. Se till att barnen tvättar händerna efter att de varit ute och lekt för att minimera risken för exponering av gifter i exempelvis däckgungor.

Ansvarig: Förskolechef har ansvar för rutinbeskrivningar, förskolepersonal ansvarar för att barnen tvättar händerna.

Tidsplan: Löpande. Se över rutinbeskrivningar och tydliggör vid behov.

4.2 Blöjbyten

Vid blöjbyten är handskar av nitril att föredra. Se över madrassen. Använd parfymfria- och miljömärkta produkter.

4.3 Tvätta och vädra textilier

Tvätta nyinköpta textilier såsom kuddar, filtar, överdrag och lakan för att minska risken från olika kemikaliebehandlinger. Tvätta även leksaker gjorda av textilier.

Tvätta textilier och leksaker av textilier med jämna mellanrum samt vädra/skaka textilierna. Kemikalier ansamlas i damm som i sin tur fastnar på textilier.

Ansvarig: Förskolechef

Tidsplan: Löpande

4.4 Rutiner städ

Städning på förskolor kommer att ske mellan kl 17-08 enligt den nya städupphandlingen. I anbudet ska leverantören dels muntligt och dels skriftligt redogöra för hur de kommer arbeta för att nå vårt mål med giftfri förskola.

Lämpliga städmetoder bör användas för att inte virvla upp damm. Dammsugare ska ha bra filter. Vid städning rörs damm upp som barnet andas in och i dammet finns gifter. Korsdrag i samband med städning är bra för att släppa ut de dammpartiklar som finns kvar i luften. Se över rutiner för städning och tydliggör om det behövs.

Ansvarig: Förskolechef och Städentreprenör

Tidsplan: Löpande.

4.5 Använd miljömärkta och parfymfria produkter

Doftande produkter och konserveringsmedel kan framkalla allergier. Använd miljömärkta och parfymfria städprodukter, tvål och tvättmedel för att minimera risken för allergi.

Ansvarig: Förskolechef

Tidsplan: Löpande

5. Byggnader och utemiljö

Det är viktigt att förskolorna byggs rätt från början när vi bygger nytt. Det är även viktigt att rätt material används när vi renoverar och rustar upp befintliga förskolor.

5.1 Nybyggda förskolor samt ombyggnad och underhåll

Lerums kommun miljöcertifierar alla nya byggnader till högsta nivån guldklass. Miljöcertifieringen ställer höga krav på energianvändning, innemiljö och byggmaterial. I de guldklassade byggnaderna används bara miljövänliga byggmaterial och giftfri färg. Inga produkter och varor som byggs in och används i förskolemiljön ska innehålla oönskade kemikalier eller egenskaper.

Ansvarig: Fastighetsenheten

Tidsplan: Löpande

5.2 Utemiljön

Undvik material som inte är ämnade att vara leksaker, exempelvis byggmaterial, avloppsrör, plastslangar och spillmaterial från bygg.

Datum
2015-03-09

KS 15.278

Rensa ut gungor som är gjorda av äldre bildäck. De kan innehålla HA-oljor. Köp i första hand in ett annat alternativ till däckgungor. Finns det inget bättre alternativ behöver en avvägning göras. Nya däckgungor är bättre än gamla. Se till att leverantören använder sig av nya däck (efter 2010) och att de kan intyga att däcken inte innehåller HA-oljor.

Minska risken för exponering av gifter i däckgungor genom att inte låta barnen slicka eller suga på gungorna. Se gärna till att de tvättar händerna efteråt.

Däck som används i andra tillämpningsområden än gungor ska också undvikas, exempelvis däck som odlingslådor.

6. Utbildning och kompetensutveckling

6.1 Öka kunskapen om kemikalier och miljö

Det är viktigt att personal utbildas inom området giftfria förskolor. Förslag på kompetenshöjande aktiviteter kan vara att ha regelbundna informationskvällar för föräldrar och personal, att gå på utbildning, exempelvis sådana som Ekocentrum anordnar, och/eller att köpa in litteratur. Kommunen kommer längre fram att, tillsammans med en föräldragrupp, anordna en föreläsning med Ethel Forsberg, före detta generaldirektör på Kemikalieinspektionen. Hon föreläser utifrån sin bok "Makt, plast, gift och barn".

I egenkontrollen kommer utbildningsinsatser att följas upp.

Ansvarig: Förskolechef

Tidsplan: Löpande

BILAGA 1- Ämnen och kemikalier att undvika

Kemiska ämnen finns omkring oss i vardagen, saker vi har i vår omgivning släpper ifrån sig ämnen som hamnar i vår luft och samlas i dammet inomhus.

Ämnen som inte är farliga i sig kan bli farliga då vi utsätts för flera ämnen samtidigt, detta kallas för cocktaileffekten. Därför ska vi utgå ifrån försiktighetsprincipen och alltid välja de bästa produkterna och det bästa alternativet ur miljö- och hälsosynpunkt. Barnets bästa ska alltid komma i främsta rummet.

• Ftalater

Användningsområden: Ftalater används främst som mjukgörare i olika plaster.

Påverkan: Ftalater är hormon- och reproduktionsstörande. De kan också orsaka risk för astma, luftvägsproblem och eksem. De farligaste ftalaterna förbjöds i leksaker 2007 men kan finnas i leksaker som är äldre än så.

Exponering: Ftalater har en förmåga att läcka ur plasten och spridas till omgivningen. Barn kan få i sig ftalater genom huden, när de har plastmaterialet direkt i munnen eller genom att de andas in eller sväljer damm som ftalaterna samlats i.

• Bromerade flamskyddsmedel

Användningsområden: En del produkter behandlas med flamskyddsmedel för att inte börja brinna så lätt, några exempel på sådana produkter är elektronik, textilier och stoppade möbler.

Påverkan: Flamskyddsmedel kan vara hormonstörande, reproduktionsstörande, cancerframkallande och eventuellt ge inlärningssvårigheter.

Exponering: Barn exponeras för flamskyddsmedel när de andas in eller sväljer damm som partiklarna samlats i. Flamskyddsmedel med PBT-ämnen är särskilt viktiga att undvika.

• Perfluorerade ämnen

Användningsområden: Perfluorerade ämnen används för att göra produkter vatten-, smuts- och fettavvisande. Exempel på en sådan produkt är stoppade möbler. Perfluorerade ämnen används också ofta i rengöringsmedel som fönsterputs och golvp Polish.

Påverkan: Ämnena kan vara cancerframkallande och ha reproduktionsstörande effekt.

Exponering: Barn får i sig ämnet genom att de andas in eller sväljer damm som perfluorerade ämnen samlats i.

• Bisfenol A (BPA)

Användningsområden: Bisfenol A (BPA) används i tillverkningen av Polykarbonatplast som är en vanlig plast i leksaker. BPA förekommer även i andra plaster såsom polyuretanplast och PVC för att skydda materialen från att brytas ner.

Påverkan: Tidigare forskning visar att BPA har hormonstörande och reproduktionsstörande effekter. Ämnet har också effekter på hjärnans utveckling och ökar risken för cancer. Ny forskning visar att BPA inte är lika farligt som forskare tidigare trott. Det finns osäkerheter när det gäller vissa hälsoeffekter på till exempel fortplantning, beteende och påverkan på immunförsvaret. För att ta hänsyn till dessa osäkerheter är Bisfenomal A ett av de ämnen som ska fhasas ut i denna handlingsplan.

Exponering: Den största källan till exponering av BPA är via maten eftersom livsmedel ofta förpackas och förvaras i plastförpackningar som innehåller ämnet. Det finns exempelvis i lacken på insidan av konservburkar. Barn kan även få i sig ämnet när de andas in damm eller har materialet direkt i munnen.

• Organofosfater

Användningsområden: Organofosfater är en stor grupp ämnen som används som flamskyddsmedel, mjukgörare i plaster, i växtskyddsmedel och i golvpölis.

Påverkan: En typ av organofosfat är klassad som cancerframkallande. Organofosfat kan också ge skador på hjärnan och nervsystemet.

Exponering: Äldre madrasser i skumgummi med plastöverdrag kan innehålla organofosfater. Ämnena finns också i damm som barn får i sig när de andas eller som hamnar i munnen och sväljs ned.

• Bly

Användningsområde: Bly är ett grundämne som kan förekomma i många olika produkter, exempelvis elektronik, vattenkranar, smycken/metalldetaljer på kläder och accessoarer och som tillsats i PVC-plast.

Påverkan: Bly är reproduktionsstörande och cancerframkallande och påverkar nervsystemet och hjärnans utveckling. Bly kan även orsaka koncentrationsstörningar och inlärningssvårigheter.

Exponering: Bly finns i livsmedel, vatten, olika konsumentprodukter och i dammet som barnen andas in och sväljer.

• **Kadmium**

Användningsområden: Kadmium är en metall som exempelvis kan finnas i äldre plastföremål, elektronik och smycken.

Påverkan: Kadmium lagras i skelett och njurar och kan på lång sikt ge benskörhet, njurskador och orsaka cancer.

Exponering: Den största exponeringen av kadmium sker genom maten.

• **Kemikalier i textilier och tygleksaker**

Användningsområden: Under framställningsprocessen av textilier används många olika kemikalier, färgämnen och tillsatsämnen.

Påverkan: Nonylfenoler är en kemikale som kan vara hormonstörande. Azofärgämnen är cancerframkallande och kan ge allergi. Kemikalier såsom formaldehyd, färgämnen, antimögelmedel och konserveringsmedel kan orsaka allergiska reaktioner.

Exponering: Vid användande av textilierna. Tvätta därför nya textilier minst en gång innan de används.

Datum
2015-03-09

KS 15.278

BILAGA 2- Checklista för förskolorna

Denna checklista gäller fram till 2018 och kommer följas upp årligen inom ramen för miljödiplomeringen. Varje sektor/avdelning/enhet ansvarar för att fylla i de åtgärder som berör dem.

För mer information kring varje åtgärd, se kapitlet om åtgärder i Handlingsplanen.

Område	Vilka åtgärder är genomförda?	Datum	Kommentar
Rensa bort och byt ut			
1.1 Rensa bort gammal elektronik			
1.2 Rensa bland leksaker			
1.3 Rensa bland icke-leksaker			
Möbler och inredning			
1.4 Se över möbler och inredning			
Upphandling och inköp			
2.1 Miljömärkningar i inköpssystemet			
2.2 Kontakta leverantören för information om innehåll			
2.3 Miljökrav i upphandlingar			

Datum
2015-03-09

KS 15.278

Mat och tillagning			
3.1 Mer ekologisk mat			
3.2 Undvik konserver			
3.3 Se över redskap som används till matlagning			
3.4 Se över tallrikar, bestick och dricksglas			
3.5 Se över tillbringare och serveringskärl			
3.6 Se över förvaring			
3.7 Se över handskar			
3.8 Spola i vattenkranen			
Hygien och städning			
4.1 Tvätta händerna			

Datum
2015-03-09

KS 15.278

4.2 Blöjbyten			
4.3 Tvätta och vädra textilier			
4.4 Rutiner städ			
4.5 Använd miljömärkta och parfymfria produkter			
Byggnader och utemiljö			
5.1 Nybyggda förskolor samt ombyggnad och underhåll			
5.2 Utemiljön			
Utbildning och kompetensutveckling			
6.1 Öka kunskapen om kemikalier och miljö			